

Egemenliğin Uluslararasılaşmasına Karşı Avrasya “Direnişi” Eurasian “Resistance” to Internationalization of Sovereignty

Dr. Göksu Uğurlu [0000-0001-5260-5966](https://orcid.org/0000-0001-5260-5966)

Abstract

The 21st century has witnessed several transformations in international structure. The state-building process in the aftermath of the Iraq Invasion in 2003 was a cornerstone in the transformation of sovereignty as it implied the internationalized state form in the periphery of the capitalist international division of labor. However, the Western agenda of transforming the region and beyond with economic as well as military interventions faced a challenge from the Russia-China axis. These two countries became the focal point of resistance within the capitalist system, forcing Western capitalism to address this challenge. During the last decade, Russia was involved in military conflicts in Eurasian territories, where formerly Western powers had the upper hand. On the other hand, China became a hub for an alternative source of capital to Western institutions such as the IMF and WB, with its highly centralized and condensed financial power. These two countries offered an alternative to the Western type of articulation to the international markets, emphasizing the ‘old’ understanding of sovereignty. This study firstly aims to examine the transformation (thus, internationalization) of sovereignty as an agenda of Western capitalism by looking at Western powers’ policies during and after the Iraq invasion. Then, it will scrutinize the challenge to this transformation by the Eurasian axis with its persistence on the ‘national’ sovereignty of the peripheral countries they are exporting capital and establishing new political and military affairs with. Lastly, the study concludes with the possible prospects of these two rival sovereignty claims and the consequences they evoke.

1 Giriş

21. yüzyılın başından itibaren uluslararası alanda birçok önemli gelişme çeşitli dönüşümlere yol açmıştır. Irak'ın 2003'teki işgalinin ardından yaşanan devlet inşası süreci, kapitalist uluslararası işbölümünün çevresel toplumsal formasyonlarında uluslararasılaşmış devlet biçimi yerleştirme hamlesi olarak görülebilir. Bu bakımdan müdahale ve sonrası, egemenliğin dönüşümünde bir köşe taşı olmuştur. Ancak Batı'nın bölgeyi ve onun da ötesinde dünyanın az gelişmiş ülkelerini hem ekonomik hem de askeri müdahalelerle dönüştürme gündemi, 2010'lar sonrasında Rusya-Çin ekseninin meydan okumasıyla karşılaşmıştır. Bu iki ülke kapitalist sistem içinde “direniş”in odak noktası haline gelerek Batı kapitalizmini bu meydan okumaya yanıtlar üretmeye zorlamıştır. Son on yıl boyunca Rusya, daha önce Batılı güçlerin üstünlük sağladığı Avrasya topraklarında askeri çatışmalara dahil olmuştur. Öte yandan Çin, son derece merkezileşmiş ve yoğunlaşmış mali gücüyle IMF ve DB gibi Batılı kurumlara alternatif bir sermaye kaynağı merkezi haline gelmiştir. Bu iki ülke, “eski” egemenlik anlayışını vurgulayarak uluslararası piyasalara Batı tipi eklemlemeye bir alternatif sunmaktadır. Bu çalışma, öncelikle Irak işgali sırasında ve sonrasında Batılı güçlerin politikalarında açığa çıkan ancak bundan çok önce biçimlenen, Batı kapitalizminin bir gündemi olarak egemenliğin dönüşümünü (dolayısıyla uluslararasılaşmasını) incelemeyi amaçlamaktadır. Ardından, sermaye ihraç ettikleri ve yeni siyasi ve askeri ilişkiler kurdukları çevre ülkelerin “ulusal” egemenliği konusundaki ısrarlarıyla Avrasya ekseninin bu dönüşüme meydan okumasını ve bir alternatif oluşturmasını egemenlik kavramının dönüşümü ve buna karşı “direniş” üzerinden tartışmaya açacaktır. Son olarak çalışma, bu iki rakip egemenlik iddiasının oluşturduğu yeni çatışmaların potansiyelleri hakkında birkaç kısa çıkarımda bulunacaktır.

2 Egemenlik Kavramı ve Dönüşümü

Bildiriye konu olan egemenliğin dönüşümü ve buna karşı gelişen Avrasya odaklı “direniş”in anlamlandırılması için öncelikle egemenliğin “dönüşebilir” niteliği üzerine tartışma yürütmek gerekmektedir. Böyle bir tartışma, egemenliğin konvansiyonel tanımlarının ötesine geçmeli, onu toplumsal ilişkiler içerisindeki konumuna yerleştirmelidir. Söz konusu tanımlama beraberinde bazı ilişkili kavramların kullanılmasını gerektireceğinden, yeri geldiğinde ilgili açıklamalar yapılacaktır.

Öncelikle, egemenlik kavramının işaret ettiği ilişkilerin iktidar ilişkileri ile bağlantılı olduğu aşikardır. Aynı zamanda, söz konusu iktidar ilişkilerinin de herhangi bir iktidara değil, toplumsallığın (ve kapitalist üretim tarzının hakimiyetinden bahsedilebildiği ölçüde sermaye birikiminin koşullarının) yeniden üretiminde asli odak olan devlet iktidarına yönelik olduğu göze çarpmaktadır. Kısacası, belirli bir odak tarafından üretilen iktidarın içerdiği karmaşık ilişkilerle egemenlik arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır.

Bu bakımdan, bildiride özgün bir tanım benimsenecektir: Egemenlik, genel olarak sınıf iktidarının, özelden ise -kapitalist toplumsal formasyonlarda- burjuva iktidarının bir işlevidir.

Öyleyse, bahsi geçen işlevin toplumsal ilişkilerde işgal ettiği konumun ne olduğu sorusu ilk elde kendini belli edecektir. Anılan işlev, toplumsal olanı yeniden üretme ve onu biçimlendirme iktidarına sahip olan sınıfın -kendi içsel bölünmelerini (fraksiyonları) içerecek bir çelişkiler yumağı içerisinde- kendisi dışında bir meşru güç

odağını, otoriteyi kabul etmemesi olarak belirtilebilir. Daha açık bir ifadeyle, egemenlik siyasal iktidarın rakip tanımazlığına işaret etmektedir. Tarihsel gelişimi süresince krala, halka ve/veya ulusa/millete atfedilen bu tek meşru iktidar odağı olma durumu kapitalist toplumsal formasyonlar açısından ancak ve ancak kapitalist sınıfın/burjuvazinin toplumsal olanın yeniden üretiminde yegâne söz sahibi olmasını ifade etmektedir.

Bu noktada bir parantez açarak “yegâne söz sahibi olma” durumunun kavramsal ifadesi olarak ele alınabilecek hegemonya kavramını ele almak gerekmektedir.

2.1 Hegemonya, Birikim Stratejileri ve Hegemonya Projeleri

Antonio Gramsci'nin, V.I. Lenin'den aldığı ancak siyasi kertenin somut analizinde daha kapsamlı bir yere koyduğu kavram şu şekilde tanımlanabilir:

Hegemonya, belirli bir sınıfın bağımlı sınıfları kendi kültürel/ideolojik liderliği altında bulundurarak toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminde kullandığı baskı ve rızanın özgül bir bileşimine verilen addır. Burada baskı, hegemonya kavramı içerisinde içerilmekte ise de belirtilmelidir ki hegemonya inşasında asıl olan unsur rızanın sağlanmasıdır. Kültürel önderlik birçok farklı veçheyi barındırmakla birlikte, kapitalist toplumsal formasyonların toprak üzerinde örgütlenme biçimi olarak ulus-devletin “ulusal çıkar” belirlemesinde hâkim konumda olmak esastır. Bağımlı işçi sınıfı, burjuvazinin çıkarlarıyla örtüşürülen ve yer yer ödünlerle dahil edildikleri ulusal çıkarı benimsedikleri ölçüde (toplumda “ulusal çıkar” konusunda en azından üstü örtük bir oydaşma olduğu sürece) burjuvazi hegemonyasını sağlamlaştırır. (Yetiş, 2012: 88).

Bu bakımdan, sermaye birikiminin nasıl gerçekleşeceği, buna bağlı olarak hegemonyanın nasıl biçimleneceği meselesi “ulusal çıkar” üzerinde söz sahibi olmayı gerektirir. Ulusal çıkarın tanımlanması konusunda burjuvazinin fraksiyonları arasında bir çekişme bulunmaktadır. Belirli bir toplumsal formasyonda ve verili bir konjonktürde sermaye birikiminin nasıl gerçekleşeceği meselesi kendiliğinden ön belirlenmemiştir. Birikimin, önceden çizilmiş ve kapitalizmin bütün koşulları için geçerli bir formülü bulunmamaktadır. Bunun için *birikim stratejileri* kavramını kullanmak, somut durumun tahlilini yapmak için bazı olanaklar sunmaktadır. Bob Jessop'ın (2008: 266) ifadeleriyle bir birikim stratejisi, “çeşitli ekonomi-dışı önkoşulları ile birlikte tamamlanmış belirli bir ekonomik ‘büyüme modelini’ tanımlar ve bunun gerçekleştirilebilmesi için uygun genel bir strateji hattı çizer. Böyle bir modelin, başarılı olabilmesi için sermaye dolaşımının (para veya banka sermayesi, endüstriyel sermaye, ticari sermaye gibi) farklı momentlerini bir fraksiyonun (bileşimi diğer şeylerin yanı sıra kapitalist gelişimin aşamaları ile değişen) hegemonyası altında birleştirmesi gerekir.”

Ancak ekonomik alanda birikimin nasıl gerçekleşeceğini belirlerken hâkim pozisyonda olmak tek başına yeterli değildir. Bununla birlikte kapitalist üretim tarzının egemen olduğu bir toplumsal formasyonda sermaye sınıfı (veya sermayenin fraksiyonu) bağımlı sınıf ve diğer fraksiyonları *hegemonik bir proje* altında birleştirebilmeli, toplumsal bütünlüğü koruyarak birikimin devamlılığını sağlayabilmelidir. Bunun için ilgili sınıfın (ya da sınıf fraksiyonunun) “politik, entelektüel ve ahlaki önderliği” etrafında “farklı sınıf-bağlantılı (ama zorunlu olarak sınıf-bilinçli olmayan) güçlerin” örgütlenmesini güvence altına alması gerekir. “Böyle bir liderliğin anahtarı, genel çıkar ile özel çıkar arasındaki soyut çatışma problemini çözebilecek belirli bir ‘hegemonik projenin’ geliştirilmesidir.” (Jessop, 2008: 279)

Hegemonya projeleri, birikim stratejileri arasından hâkim hale gelen stratejinin belirleyiciliğinde oluşan birikim rejimine uygun hale geldiğinde, egemenliğin içeriğinin belirlenmesinde öncelikli konumda olacaktır. Daha açık bir ifadeyle, egemenlik toplumsal formasyonun güncel eklemleme biçimine göre, verili bir konjonktürde hegemonya projesi dolayısıyla içerik kazanacaktır. Egemenin kim olduğu, egemenin özelliklerinin ve yapmaya muktedir olduklarının neler olduğu gibi soruların cevapları hegemonya projeleri dolayısıyla içerik edinecektir.

Hâkim ideoloji, nesnel koşullar dönüştükçe kendisi de dönüşecektir. Bu bakımdan hegemonyanın inşa koşulları da köklü biçimde değişime konu olacaktır. Hegemonyanın kuruluşunun ve bunun için ortaya çıkan projeler arasındaki rekabetin sonucunun önceden verili bir formülü bulunmamaktadır. Somutta kurulacak bir ilişki biçimi olarak hegemonyanın içeriği yine maddi üretim ilişkilerine ve hâkim ideolojinin unsurlarına bağlı olacaktır.

Böylece, egemenlik de her dönemde aynı biçim ve içeriğe sahip olmayacaktır. Çünkü iktidarın kendini rakip tanımaz biçimde ortaya koyabilmesinin koşulları değişecektir. Verili konjonktür içerisindeki ekonomik, ideolojik ve siyasal kertelerin oluşturduğu yapının etkisi egemenin nasıl egemen olduğunu ve egemenliğini ne şekilde yeniden üretebileceğini belirleyecektir. Bir başka ifadeyle, burjuvazinin iktidarı biçim değiştirdikçe ve somut görünüşleri farklılaştıkça egemenlik de dönüşecektir. Her konjonktürün egemenlik kavrayışı söz konusu yapısal belirlenim içerisinde anlamlandırılabilir, somut görünüşleri ise farklı çatışmalara sahne olacaktır. Örneğin önceki konjonktürün egemenlik kavrayışına daha uygun toplumsal ilişkiler ve devlet biçimi kapitalist üretim ilişkilerinin ve burjuva iktidarının örgütlenişinin güncel taleplerine cevap veremeyebilecektir.

2.2 Egemenlik Kavramı Üzerine

Gelinen noktada, egemenliğin siyasal iktidar biçimlerini ifade etmeye devam ederken dönüşüme uğramasını daha net ifade edecek birkaç hususa değinilebilir. İlk olarak, egemenliğin belirli bir ülkenin toprakları üzerinde tek ve en üst otoriteye gönderme yaptığı ve söz konusu otoritenin geçerliliğinin de yine aynı ülke toprakları ile sınırlandığı belirtilmelidir. Bu durum, hukuki-biçimsel anlamda bir ülkenin başka bir ülke üzerinde bir egemenlik

hakkına, ya da onun üzerinde bir yetkiye sahip olmadığı anlamına gelmektedir. Egemenlik ve bağlantılı prensipler yalnızca göstermelik olmayıp gerçek (ama dönüşmüş bulunan) ilişkilere işaret etmektedir ve bağlayıcılıklarını da söz konusu ilişkilerden almaktadırlar. Özdemir'e göre, "[ü]lkesel egemenliğe içkin olan dışarı ve içerisi diyalektiği, kapitalist sömürüye ve bunun yeniden üretimi için gerekli olan kapitalist devlete sıkı sıkıya bağlı olduğu için, içerisinde sınıf iktidarının yer alabileceği yerel devlet-dışı (ulus devlet iktidarının dolayımı-katılımı-onayı olmaksızın işleyen) kapitalist bir alan hayal etmek, -iktidarın alternatif uzamsal ve kurumsal örgütlenmeleri için ulus devletten başka bir yer bulunamadıkça- mümkün görünmemektedir. Sınıf ilişkisinde ulusal devlet içerisinde temsilin kaçınılmazlığı veridir." (2014: 88)

Anılan nedenle egemenliğin başka özellikleri olan süreklilik ve devredilemezlik ilkeleri de varlığını sürdürmektedir. Eğer devlet kapitalist toplumsal formasyonların yeniden üretimindeki yerini koruyacaksa, aynı zamanda da burjuvazinin taleplerini diğerlerinin önüne geçirecekse, kapitalist devletin gayri-şahsi niteliğini ve biçimsel bağımsızlığını korumak durumundadır. Aksi halde tek meşru otorite özelliğini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Egemenlik, verili bir toplumsal formasyonda tek meşru iktidar odağını işaretlemektedir. Bu bakımdan, burjuvazinin farklı fraksiyonlara bölünmüş niteliğinden kaynaklı çelişkili talepler devlet denilen görelilikli ilişkiler alanı (Özdemir, 2014: 30) içerisinde düzenlenerek iktidara tahvil edilir. Böylece, bağımlı sınıfların taleplerini seçici bir elemeye tabi tutan, onları ancak belirli biçimlerde güç ilişkileri alanına davet eden devletin biçim belirlenimli yapısı, burjuvazinin iktidarına karşı rakip tanımayacaktır.

Egemenlik kavramı, bağımlı sınıfların rızasını örgütlemeye işlevseldir ve egemenliğin sahibinin ulus/halk olduğunu belirtmenin böyle bir işlevi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak egemenlik ile burjuva iktidarı arasındaki bağ görmezden gelinir ve anılan işlev sınıfsal bir analiz çerçevesine oturtulmaz ise, söylenebilecek tek şey kerameti kendinden menkul bir yönetici veya yönetici zümresinin kendi çıkarları için halkı ezdiği olacaktır. Bu durumda da kapitalizme içkin siyasal olan-ekonomik olan biçimsel ayrılığı mutlaklaştırılarak bütün kudret siyasala verilecektir. Böylece devletin ceberut niteliği dışındaki hiçbir boyutu anlam kazanmayacak, toplumsal olanla ilişkileri tek boyuta indirgenecektir.

Oysa egemenlik, tahakküm ve hegemonya kavramlarını da içerecek, düzenlemenin birçok boyutuna değecek bir ilişkiler ağının odak noktasını; iktidarın sahibini göstermektedir. Tahakküm, belirli bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde kurduğu baskı ve zora dayalı bağımlılık ilişkisini ifade etmektedir. Bu bağımlılık ilişkisi verili bir toplumsal formasyonun içerisinde gözlemlenebileceği gibi, daha karmaşık biçimleriyle söz konusu toplumsal uzamın dışında da (sömürgecilik dönemindeki gibi) inşa edilebilir. Hegemonya ise daha önce belirtildiği üzere, tahakkümün varlığı ve potansiyel baskı ile zor ihtimalini elinde bulunduran sınıfın rızaya dayalı yeniden üretim süreçlerine sahip olmasıyla ilişkilidir. Bir başka ifadeyle hegemonya zor ile rızanın özgül bir bileşimini içerir.

Egemenlik ise tahakküm veya hegemonyayı esas alan bir sınıf iktidarının (kapitalist toplumlarda burjuva sınıf iktidarının) rakip tanımaz, tek meşru iktidar olma iddiasına tekabül etmektedir. Bu anlamda, egemenlik burjuva iktidarının bir işlevidir. Meşruiyet kaynağı olan "halk"ı hegemonik bir biçimde, burjuvazinin sosyo-kültürel önderliği altında tanımlanmış haliyle topluma kabul ettirebildiği ölçüde egemenlik işlevi yerine getirilecektir. Bahsi geçen işlevin hangi ilkeler ile işleyeceği de burjuva iktidarının yeniden biçimlenmesi doğrultusunda dönüşüm geçirecektir. Burjuva iktidarının bir işlevi olarak egemenliğin her zaman ve mekânda sorunsuz işlediği ya da aynı biçim ve içeriği aldığı söylemek mümkün değildir. Anılan nedenle, devletin biçimi, mevcut hegemonya projesi hesaba katılmalıdır. Burjuvazi farklı konjonktürlerde farklı devlet biçimleri üzerinden iktidarını tesis edebilmektedir.

Bildirinin bu bölümünde ele alınan egemenlik tanımı, egemenliğin dönüşebilir olmakla birlikte nasıl hala geçerliliğini koruduğuna dair ipuçlarını vermektedir. Bir sonraki bölüm ise anılan dönüşümü masaya yatırmayı hedeflemektedir.

3 Egemenliğin "Batılı" İçeriği

Yukarıda ifade edilen tanıma göre egemenlik, sınıf iktidarının (kapitalist toplumsal formasyonlarda burjuva iktidarının) bir işlevidir. Söz konusu işlev de egemen olanın (hâkim sınıf ve temsilcilerinin) dışında bir rakibin, egemen karşısında yasal ve/veya meşru bir iktidar odağının tanınmaması; egemenin belirlediği kural ve kararlar dışındakilerin geçersiz sayılmasını ifade etmektedir. Ancak bu işlevin biçim ve içeriği dönüşmektedir. Öyleyse ülkesellik, süreklilik, sınırsızlık, devredilemezlik, bölünemezlik, mutlaklık gibi egemenliğe ait olduğu vurgulanan özelliklerin yeni durumda (devletin uluslararasılaşması sonrasında) nasıl şekillendiği hakkında bazı saptamalar yapmak yararlı olacaktır.

Ulusal uzamı aşan sermayenin, farklı devletler içerisinde temsil edilmesi egemenlik kavramını yeniden sorunsallaştırmayı gerektirmektedir. Bu nedenle egemen olarak kabul edilen ulusun kim olduğu, egemenliğini nasıl kullandığı meselesi temel öneme sahiptir. 1945 sonrasında kapitalist uluslararası işbölümü içerisinde yer alan ülkelere yönelik olarak uluslararası düzlemdeki sermaye ilişkisinin neticesinde ABD'nin (kendisi de sermayenin uluslararasılaşması süreçleri neticesinde *uluslararasılaşmış bir devlet biçimini* haizdir) merkezdeki konumu gereği kendi devlet biçimini dayatması olgusu ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle "güçler ayrılığı" ilkesi, kapitalist devletin

yeni biçiminin olmazsa olmazı haline gelmiş; demokratik ülkeler arasında kabul görebilmek için ilkenin yerel devletlere sirayet etmesi gereği az gelişmişlerin önüne konulmuştur.

Bu bağlamda egemenlik kurgusunun devletin uluslararasılaşması sürecindeki dönüşüm veçheleri şöyle sıralanabilir: Egemen olan ulustur. Ancak ulus artık yalnızca belirli bir toprak üzerindeki insanların kolektif iradesine gönderme yapmamaktadır. Uluslararası toplumun bir parçası olarak ulus, ülkesel sınırları aşan değerler ve ilkeler doğrultusunda yaşamalıdır. İnsanlığın “geldiği noktada” egemen, bir ülke topraklarındaki kuralları ve kararları belirlerken uluslararası normları dikkate almalıdır. Bu bakımdan iktidarını kullanırken “içeriye” sirayet etmiş bulunan prensipleri görmezden gelme lüksü yoktur. Bu olursa (uluslararası işbölümü içerisindeki konumuna göre değişen biçimlerde) yaptırımlara ve müdahalelere maruz kalması kaçınılmazdır. Mutlak iktidarını ulus adına kullanırken üst bir otoriteye hesap vermesi gerekirse dahi uluslararası kurum ve mekanizmaları göz önünde bulundurmak durumundadır (bkz. Stephen, 2014).

Artık devletler kendi “iç” sermayelerinin çıkarlarını “ulusal çıkar” olarak “dışarıdaki” sermayelere karşı savunacak biçimden uzaklaşmalıdır. Yeni durumda devletler uluslararasılaşmış biçim dolayısıyla “dışarıdaki” de içeride temsil edebilmeli, uluslararası işbölümünde kendilerine uygun konumlarına göre sermaye birikiminin küresel anlamda devamlılığını sağlamalıdır. “Bir devletin birden çok sermayeye, birden çok sermayenin birden çok devlete bağımlılığı” (bkz. Panitch ve Gindin, 2006) durumunu niteleyen devletin uluslararasılaşması terimi, yeni devlet biçimine işaret ederken burjuvazinin iktidarında niteliksel bir dönüşümü de imlemektedir: Burjuva iktidarının uluslararasılaşması. Böylece egemenlik siyasi iktidarın bir işlevi olarak ele alındığında devletlerin neden uluslararası düzene sağladığı katkıya göre derecelendirildiği açıklanabilecektir.

Tikel kapitalist devletler, uluslararasılaşmış formlarında artık burjuvazinin iktidarını küresel düzlemde yeniden üretebilmesinin araçlarını sağlamakla mükelleftirler. Kapitalist devletlerde temsil edilen burjuvazinin yeni durumda “içeriden” olması zorunluluğu ortadan kalktıkça, egemenliğin referansları da dönüşmektedir. Egemenlik verili topluma/halka/ulusa ait olmakla birlikte; ulus, uluslararası olanın bir parçası olarak anlam kazanmaktadır. Bir toplumun yalnızca kendisine ait olan değer ve normları yeterli olmayacaktır. İnsanlığın, her toplum için geçerli ve onlar için en iyisini vadeden değer ve normları bulunmaktadır.

Böylece, kapitalist uluslararası işbölümü; emperyalizm ve kapitalist üretim ilişkilerinin tüm toplumsal formasyonlara sızma ve onları dönüştürme kapasitesi (zira, burjuvazinin iktidarını küresel düzlemde ve her devlet içerisinde gerçekleştirmesi olanağı söz konusudur) göz önünde bulundurulduğunda egemenliğin esas belirleyeni olan devlet biçiminin yayılışı temel önemdedir. Devletin uluslararasılaşması, hem kapitalist metropollerde hem de çevresel formasyonlardaki devlet biçiminin dönüşümüne ışık tutan bir kavram olarak burjuvazinin iktidarının yeniden üretiminde devletin üstlendiği role işaret etmektedir.

Yukarıda anlatılanlara rağmen, egemenliğin tüzel kişilik olarak devlet ve ülkesel sınırlar gibi ilkeleri koruma kaygısı devam etmektedir. Bu durumun temel nedeni, yukarıda ele alındığı üzere kapitalist üretim ilişkilerinin ve sermaye birikiminin “ulusal” uzama ihtiyaç duyması olarak belirtilebilir. Hukuki düzenlemenin “öznesi” olan egemen devlet, uluslararası düzene katkı koyacak biçimde dönüşümleri gerçekleştirmeli, yasalar çıkartmalı ve bunların uygulanması önündeki engelleri bertaraf etmelidir. IMF, Dünya Bankası, uluslararası kuruluşlar eşgüdümü ve dönüşümün araçlarını sağlarken süreç aynı zamanda onlara da yeni ve etkili işlevler yüklemektedir.

Özet olarak, “Batılı” anlamıyla, daha doğru bir ifadeyle kapitalizmin merkezi toplumsal formasyonlarından yayılan biçimsel salgı nedeniyle egemenlik artık verili topluma/halka değil; uluslararası topluma referansla anlam kazanmaktadır. Birleşmiş Milletler ve bağlantılı kuruluşlar kurumsal olarak uluslararası toplumun temsil aracılığıyla “somutlaştığı” yer olarak görülmektedir. Uluslararası toplum adına bu iktidarı kullanan da Güvenlik Konseyi olmaktadır. BM’nin asli karar organı Güvenlik Konseyi olarak görülebilir. Bununla birlikte Güvenlik Konseyi’nin bir üst otorite olmadığı; aynı zamanda devletlerin içlerindeki ve arasındaki çelişkilerin yansıtıldığı bir yer olduğu göz önünde bulundurulmalıdır: Emperyalizm içindeki ve emperyalizm ile çelişkili ilişkileri bulunan devletler arasındaki çatışmalar burada sahnelenir ve sonucundaki iktidar çıktısı her durumda arzu edilen sonuçları vermeyebilir. Güvenlik Konseyi’nin kararları, ilgili devletlerin iktidar çıktılarının çarpıştığı bir süreç sonucunda oluşmaktadır. Bunda da (ABD, Fransa ve İngiltere özelinde) devletin uluslararasılaşmasının yarattığı eşgüdüm ve sermaye fraksiyonlarının elde edebildikleri temsil nedeniyle oluşan çelişkiler kadar, (Rusya ve Çin özelinde) devletin uluslararasılaşmasının önündeki engellerin olduğu ileri sürülebilir (bkz. Özdemir, vd. 2015).

4 Entegrasyon, “Direniş” ve Alternatif Egemenlik

Yukarıda anlatılanlardan hareketle, egemenliğin dönüşümünün kapitalizmin 1980’ler sonrası hâkim hale gelen neo-liberal birikim süreçleri ve buna tekabül eden devlet biçiminin dönüşümü ile ilişkisi saptanabilecektir. Bu bağlamda, kapitalist ilişkilerin yayıldığı ve farklı toplumsal ilişkileri dönüştürdüğü bir süreç içerisinde, “Batılı” taleplerin dünyanın geri kalanına özellikle de az gelişmiş ülkelere dayatıldığı ve bu ülkelerin toplumsal yapılarının uyumlaştırıldığı ileri sürülebilir. Egemenlik, bu bağlamda yeri geldiğinde uluslararasılaşmış bir düzenek üzerinden, uluslararası toplum adına askıya alınabilmekte, ya da uluslararası kurum ve örgütler aracılığıyla kullanılabilir. 2003 Irak müdahalesi sonrası BMGK’nın ilgili kararlarıyla desteklenen ve ABD

öncülüğünde gerçekleşen Irak Anayasası'nı yapım süreci, tam da böyle bir egemenlik dönüşümüne işaret etmektedir.

Bununla birlikte, 1970-1980'ler boyunca Latin Amerika, 1990 sonrası eskinin İkinci Dünya'sı (özelde eski SSCB ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkeleri) 2000'li yıllarda ise Orta Doğu'ya yönelen dönüşüm talep ve baskıları 2008 Krizi sonrası görünür bir "direniş" ile karşılaşmıştır. Özellikle "arkaik" toplumsal yapılar olarak görülen Körfez ülkeleri (Suudi Arabistan, BAE ve Katar başta olmak üzere) petro-dolarlar aracılığıyla kendilerine yönelen değişim taleplerine karşı direnmiş, farklı biçimlerde bu çelişkileri ertelemeye çalışmıştır (Özdemir, vd., 2015). Ancak asli "direniş", 2008 sonrası yüksek emek gücü arzı kapasitesi ile kapitalizmin merkezlerinden sermaye akışını üzerine çekmiş bulunan Çin ile doğal kaynak arzı ve askeri-sınai kompleksinin varlığı nedeniyle başka bir güç odağı olan Rusya ekseninde şekillenmiştir. Brezilya ile Hindistan dahil edildiğinde BRICs adını alan bu dörtlü "yükselen güç", Çin ve Rusya öncülüğünde farklı bir birikim rejimi olanağını ve egemenliği dönüştürmeyi içeren bir talepler ve baskılar zincirine "direniş" in farklı görünümünü sergilemiştir.

Bahsi geçen "direniş" in kapitalist düzene topyekün bir karşı çıkıştan ziyade farklı bir uluslararasılaşma biçimi önerdiği ve kapitalist uluslararası işbölümünde "Batılı" ülkeler tarafından kendilerine biçilen rolü kabul etmediği belirtilmelidir. Bu bakımdan "direniş", kendi uluslararası ilişki yaklaşımını ve eklemleme biçimlerini egemenlik vurgusuyla birlikte gerçekleştirmektedir. Laidi'nin belirttiği üzere (2012: 626-629), "Batılı" devletlerin uluslararası değer ve normlar üzerinden iç işlerine karışma eğilimine karşı duruşları ile hem kendilerinin hem de az gelişmiş ülkelerin egemenlik haklarının yeniden vurgulanması, Rusya ve Çin'in yeni bir odak oluşturmasının önemli veçhelerindedir. "Eski" biçimiyle vurgulanan egemenlik, aynı zamanda diğer devletlerin Avrasya merkezli alternatif bir uluslararasılaşmaya eklemlemesine olanak tanımakta, "Batılı" taleplerin ve baskıların güçsüzleşmesi için bir zemin hazırlamaktadır (Sakwa, 2021).

Buna ek olarak, 2008 sonrasında çektiği yatırımlar neticesinde biriken sermayenin son yıllarda "aşırı birikim krizi" ne yol açtığı ve Çin'in bir sermaye ihracatçısı olarak kapitalist merkezlerden kaynaklanan finansal yayılmaya bir alternatif oluşturduğunu belirtmek mümkündür (Camba, 2020). Çin merkezli finansal kaynakların gittiği ülkelerde kalkınmaya katkı sağlayıp sağlamadığı şüpheli olsa da (Camba, 2020) "Batılı" merkezlerden (başta IMF ve Dünya Bankası) gelen dönüşüm taleplerinden farklı olarak ilgili ülkelerin egemenlik alanlarına giren unsurlara (devlet aygıtlarının yeniden biçimlendirilmesi, vb.) dokunmuyor olması "Güney" ülkeleri için önemli bir alternatif sunmaktadır. Egemenlik vurgusu, bu bakımdan "Güney-Güney işbirliği" söylemini ve Batılı iki taraflılık yerine çok-taraflı işbirliğini öne çıkaran bir çerçeve oluşturmasının arka planını sağlamaktadır (Jackson, 2014).

"Batılı" reform talep ve baskılarına karşı Çin ve Rusya eksenli Avrasya alternatifinden dem vurmak, beraberinde bu ülkelerin kapitalist sisteme entegrasyonu sorusunu getirmektedir. Örneğin Stephen (2014), yükselen güçlerin (BRICs), Batı merkezli neo-liberal küreselleşmeye tamamen kayıtsız kalmadığını ancak söz konusu entegrasyonun normal olarak kabul edilen liberal normlar aracılığıyla gerçekleşmediğini savlamaktadır. Buna göre, ilgili ülkeler "entegre devlet kapitalizmi" ile, Batılı ülkelerden farklı olarak devletle bağlantılı sınıfların çıkarları ekseninde gelişen ve devletin "kalkınmacı" müdahaleleriyle birlikte şekillenen bir eklemleme içerisindedir. Bununla birlikte, ilgili ülkelerin "ulusüstü sınıf" ve "elitler" arasında pek bir etkinliği bulunmamakta, küresel düzenlemenin odak kurum ve ağlarından büyük oranda dışarıda bırakılmaktadır.

Egemenlik kavramı ile ilgili belirtilenler ışığında düşünülürse, süreci şu şekilde okumak daha uygun olacaktır: Uluslararasılaşan burjuva fraksiyonlarının kapitalist merkezi devlet aygıtlarında cisimleşen talepleri, bu ülkelerdeki hakim hegemonya projelerini ortaklaştırmaktadır. Bu bakımdan, ulusüstü olmasa da uluslararası bir hegemonya projesinin yayılışından bahsetmek olanaklıdır. Buna rağmen, kapitalist uluslararası işbölümüne farklı bir biçimde eklemlenen ülkelerden yayılan alternatif bir hegemonya projesinden bahsetmek mümkündür. Söz konusu projenin kaynağı olarak "devlet sınıfları" kavramsallaştırması yerine devlet aygıtlarıyla kurdukları ilişki "merkezden" farklı olan bir sermaye sınıfı fraksiyonundan bahsetmek daha doğrudur. Zira, "devlet kapitalizmi", devletin piyasaya müdahalesini öne çıkaran bir kavramsallaştırma olarak "Batılı" merkezlerde böyle bir müdahalenin yokluğunu ya da asgari düzeyde olduğunu varsaymaktadır. Oysa kapitalizmin hiçbir biçiminde devletin müdahalesinin bulunmadığını söylemek olanaklı değildir. Yalnızca "devletin müdahale tarzları" değişmektedir. Böyle ele alındığında, BRICs ülkelerindeki sınıf ilişkilerinin kapitalist toplumsal formasyonlara işaret ettiği ve devlet aygıtları ile kurdukları ilişki aracılığıyla avantaj elde eden sermaye ilişkisinin taşıyıcıları, yani özgül bir fraksiyonun hegemonya projesinin varlığını tespit etmek elzemdir. Egemenlik burjuva iktidarının bir işlevi olarak ele alınırsa, ilgili toplumlarda hegemonik projeyi sahiplenen sermaye fraksiyonlarının egemenliğin "eski" biçiminin içerdiği toplumsal ilişkileri sürdürme talebinin ağır bastığı belirtilebilir.

Bu şekilde, egemenliğin alternatif biçimi, gerçekte "eski" içeriğiyle egemenliğin çağırıştığı iktidar ilişkilerini ve ulusal çıkar kavramsallaştırmasını öne sürmektedir. İlgili çerçeve, uluslararasılaşmış devlet biçimine karşı çıkmakta, bununla birlikte sermayenin uluslararasılaşması süreçlerine eklemlemekte ve alternatif bir uluslararasılaşma itkisi yaratmaktadır. Anılan itki, hem BRICs ülkeleri hem de dünyanın az gelişmişleri için alternatif bir hegemonya projesini öne çıkardıkça, merkezden gelecek taleplere "direniş" için ortaklaşmalar çoğalmakta, kendisini siyasi-askeri çekişmeler biçiminde göstermektedir. Böyle bakıldığında, rekabet ve çatışmaların kapitalizme alternatif değil, kapitalizme içkin alternatifler olarak ele alınması gereği vurgulanmalıdır.

5 Sonuç

Egemenliğin uluslararasılaşmasına yol açan, daha doğrusu egemenliğin yeni içeriğine kavuşmasını beraberinde getiren “iktidarın uluslararasılaşması” sürecinin kendi çelişkileriyle birlikte yayıldığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Ortaklaşan hegemonya projeleri aracılığıyla devlet biçiminde birtakım dönüşümlere yol açan Batı merkezli taleplerin yöneldiği toplumlarda eski çelişkileri yeni biçimleriyle tetiklediği, sonucunda siyasi kerte de yoğunlaşan çatışmaları gün yüzüne çıkardığı ifade edilebilir. Daha net bir biçimde ortaya konulacak olursa, Rusya ve Çin gibi toplumsal formasyonlara yönelen talepler, siyasi alandaki çatışmalar şeklinde tezahür etmiş, “direniş” en başta bu alanda görünür hale gelmiştir. Bu bakımdan, yukarıda da dile getirildiği gibi “direniş”in kapitalizme topyekun bir karşı çıkıştan ziyade devlet biçiminin dönüşümüne/uluslararasılaşmasına yönelik bir “direniş” olduğu, bu nedenle de sınırlı kaldığı vurgulanmalıdır. Kapitalist uluslararası işbölümüne entegre olan, sermaye birikim süreçlerinin (ya da sermayenin genişletilmiş yeniden üretiminin) içinde yer alan bu ülkeler, kapitalizmi yıkıcı/ortadan kaldırıcı bir niteliği haiz değildir.

Bildiride ele alınan egemenlik kavramının dönüşümü ve ilgili dönüşüme “direniş”in odaklandığı Avrasya merkezli bir alternatifin varlığı kapitalizmin geleceği için önemli gelişmeler olarak düşünülmelidir. Sovyetler Birliği gibi farklı bir üretim tarzına yaslanan, alternatif bir toplumsal yapı ve uluslararası işbölümünü varsayan bir kutup olarak ele alınamasa da, Avrasya merkezli ve kapitalist uluslararası işbölümü için yeni bir odak oluşturan birikim rejimi ve hegemonya projesinin olduğu bir dünyada krizin ve çatışmanın süreceğini öngörmek kolaydır. Böyle bir çatışmanın varlığı, yalnızca “Batılı” ülkelerin güç kaybetmesi ile sonuçlanmayacak, ilgili ülkelerdeki alternatif hegemonya projelerinin tekrar gündeme gelmesine (korumacı politikalara) kapı aralayacaktır. Hatta bu eğilimin gözlemlenmesi de olanaklıdır. İlerleyen yılların kapitalizm açısından nasıl dönüşümlere yol açacağı tarihin hayal gücüne kalmıştır ancak görünen odur ki, dünya yeni bir dönemece gelmiştir ve sarsıntıları oldukça uzun sürecektir.

Kaynakça

- Camba, 2020. “The Sino-centric Capital Export Regime: State-backed and Flexible Capital in the Philippines”, in *Development and Change*, **0**, p. 1-28.
- Jackson, 2014. “Trans-Regional Security Organisations and Statist Multilateralism in Eurasia”. *Europe-Asia Studies*, **66(2)**, p. 181-203.
- Jessop, 2008. **Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak**. Epos, Ankara.
- Laidi, 2012. “BRICS: Sovereignty Power and Weakness”. *International Politics*, **49**, p. 614–632.
- Özdemir, 2014. “Kolektif Emperyalizm”, in **Kolektif Emperyalizm: Mağribden Maşrıka Dönüşümün Ekonomi Politigi**. İmge, Ankara, p. 29-91.
- Özdemir, Aykut, Sune ve Uğurlu, 2015. **Türk Dış Politikasının Ekonomi Politigi: Büyük Sorulara Küçük Yanıtlar**. İmge, Ankara.
- Panitch ve Gindin, 2006. “Theorizing American Empire”, in **Empire’s Law: The American Imperial Project and the ‘War to Remake the World**. Pluto Press, Londra, p. 21-43.
- Sakwa, 2021. “Sad Delusions: From Greater Europe to Greater Eurasia”. in **The Return of Eurasia: Continuity and Change**. Palgrave Macmillan, Singapore, p. 1-32.
- Stephen, 2014. “Rising Powers, Global Capitalism and Liberal Global Governance: A Historical Materialist Account of the BRICs Challenge”, *European Journal of International Relations*, **20 (4)**, p. 912-938.
- Yetiş, 2012. “Hegemonya”. in **Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**. Yordam, İstanbul, p. 87-98.